

L'ESCRITURA TEATRAL VALENCIANA DELS ANYS 90 ENÇÀ

Ramon X. Rosselló
(Universitat de València)

1. Una nòmina d'escriptors, malgrat tot, en constant expansió

ALLARGDELA DÈCADA DELS ANYS NORANTA del segle XX, especialment en la segona meitat, en el teatre valencià assistim a l'aparició i consolidació d'una nova fornada d'autors (o escriptors) teatrals. Així, als autors procedents del teatre independent, com Rodolf Sirera (de vegades acompanyat pel seu germà Josep Lluís), Manuel Molins o la gent de Pluja Teatre,¹ se sumen tot un seguit d'autors com ara Carles Alberola, Pasqual Alapont, Roberto García, etc. Una part d'aquests nous autors han escrit habitualment en llengua catalana, tot i que altres ho han fet en castellà, com és el cas de Paco Zarzoso, Chema Cardeña, Alejandro Jornet... No obstant això, en algunes ocasions aquests autors han estrenat les seues obres també en valencià o se n'han fet versions en les dues llengües, una pràctica que algunes companyies acostumen a tenir.²

El 1994 es publicava el volum *Teatre valencià: joves creadors*, fruit de l'edició de l'any 1993 dels desapareguts "Encontres de Teatre a

¹ Sobre la trajectòria dels autors procedents del teatre independent podeu veure Rosselló (2010).

² Volem fer constar que en aquest article ens centrarem en el teatre de text per a adults, i sobretot en aquells creadors que treballen habitualment en llengua catalana.

l'Estiu" d'Alzira. En aquestencontre participaren els autors Carles Alberola, Alejandro Jornet, Rafael González i Francesc Sanguino. Josep Lluís Sirera, un dels ponents convidats, assenyalava que "després de molts anys d'espera i de desencís, és possible començar a parlar d'una nova escriptura dramàtica i d'uns nous autors, nous, i, a més, joves" (1994: 23).

Una de les primeres mostres d'aquesta irrupció d'un grup nou d'autors fou l'edició del volum *Islas* l'any 1996, el número 1 de la col·lecció "Teatre del segle XX", de la Universitat de València, editada per J. V. Martínez Luciano. Es tractava d'un recull de peces breus de set autors diferents: als ja citats Alberola (Alzira, 1964), Cardeña (Córdoba, 1963), García (València, 1968), Jornet (Marroc, 1956), Zarzoso (Port de Sagunt, 1966), s'hi sumaven Carles Pons (Vilafranca, 1955-Castelló, 1999) i Ximo Llorens (Alcoi, 1954). Diago (1996: 19), prologuista d'aquest volum, feia constar que alguns altres autors se n'havien quedat fora i citava els noms de Francesc Adrià (Carcaixent, 1962), Pasqual Alapont (Catarroja, 1963), Rafael González (Alacant, 1966), Cristina Macià (Elx, 1962), Juanluis Mira (Oriola, 1955), Jaume Policarpo (Albaida, 1962), Juanjo Prats (València, 1963) o Francesc Sanguino (Alacant, 1964). Es podria dir que aquell volum fou una carta de presentació de gran part de la nova dramaturgia valenciana o, si més no, una declaració d'intencions d'una col·lecció que tingué la voluntat de donar a conèixer un conjunt important de la nova literatura dramàtica. Així, després d'aquest volum inicial en vingueren altres de caràcter monogràfic, com ara el dedicat a Roberto García, que reunia les peces *Scout* i *Òxit* (1998).

Sens dubte, com dèiem, no eren tots en aquell primer número esmentat de la col·lecció de "Teatre del segle XX", però sí que fou una mostra febaent de l'eclosió de la dramaturgia autòctona enmig d'un context general de tornada al teatre de text, tal com s'estava donant a tot l'estat durant la dècada dels noranta. L'any 1998 la revista *Art Teatral* dedicava un número al autors valencians en què es reunien 16 peces breus de dramaturgs de totes les generacions, en versió bilingüe. Entre aquests apareixen, a més d'autors ja citats, Jaime Pujol (Palma de Mallorca, 1961) i Sefa Bernet (València, 1959), valenciana que ha desenvolupat la seua carrera a l'estranger. En aquest cas les obres en valencià estaven a càrrec, a més de Sirera i Molins, de Carles Pons.³

³ A més dels cinc autors esmentats, hi apareixien Eduardo Quiles, Chema Cardeña, Rafael González, Rafa Hernández, Alejandro Jornet, Juanluis Mira, José R. Morales, Jorge Picó, A. Sánchez Velasco, J. Sanchis Sinisterra i Paco Zarzoso.

Cap a finals de la dècada dels anys noranta van apareixent nous autors, com ara Jorge Picó (València, 1968),⁴ Xavier Puchades (València, 1973), Arturo Sánchez Velasco (Castelló de la Plana, 1974), Patricia Pardo (València, 1975), Juli Disla (Aldaia, 1976) o Jerónimo Cornelles (Buenos Aires, 1976). Enmig d'aquest context podem recordar l'acte que a la seu valenciana de la SGAE tingué lloc l'1 de març de 1999, amb la presència d'Alberola, Zarzoso, Jornet, Cardeña, Picó, Puchades, Sánchez Velasco o Disla. El motiu d'aquest acte fou la circumstància que aquests i algun altre autor havien estat reconeguts amb diferents premis durant els mesos previs, la qual cosa esdevenia una constatació de l'èxit i reconeixement que estaven assolint els nostres autors.⁵

El 2000, dins el volum *Aproximació al teatre valencià actual (1968-1998)*, Tortosa presentava una panoràmica dels autors valencians actius durant la dècada dels noranta, amb un total de 25 autors, entre els quals trobem Vicent Vila (Albaida, 1954), autor de llarga trajectòria vinculat sobretot al teatre de titelles, des de la companyia Bambalina (1981), o al teatre per a infants. El mateix any es publicava l'estudi de María José Ragué, centrat en els nous autors dels tres territoris de llengua catalana, on s'aplegaven 23 dramaturgs valencians, entre els quals apareixien Antonio Cremades (Alacant, 1960), Rafa Hernández (Almansa, 1960) o Hadi Kurick (Sarajevo, 1962).⁶

Entre l'edició de textos i l'estudi del context valencià, el 2004 l'editorial Tres i Quatre publicava el volum *Teatre valencià contemporani*, amb les peces *Solar* de Jaume Policarpo, *Lleugeres tempestes al centre del cor* d'Enric Benavent (Quatretonda, 1953)⁷ i *El genet blau* de Tadeus Calinca (Xàtiva, 1968), acompanyades d'una extensa introducció de Josep Lluís Sirera. Aquest volum sorgia de la voluntat d'oferir, quant al teatre escrit en llengua catalana, "tres mostres clarament diferenciades d'algunes de les possibles formes d'escriptura dramàtica que, en altres circumstàncies i en un altre

⁴ Aquest ha continuat posteriorment la seua trajectòria a Catalunya.

⁵ Arran d'aquest acte es publicava al diari *El País* (4 de març) l'article "Textos nous, àmbits nous. L'escriptura teatral valenciana del nou mil·lenni", a càrrec de Julio Máñez.

⁶ Kurick, procedent de l'antiga Iugoslàvia, es va instal·lar a Vila-real i va crear el 1993 la companyia Teatro de la Resistencia.

⁷ Benavent ha continuat la seua carrera com a actor, tant dins del món teatral com audiovisual, en produccions madrilenyes.

context (vull dir: en un context normalitzat), foren perfectament assumibles pel nostre teatre” (Sirera 2004: 28-29).

També en aquests anys, des de la revista *Acotaciones en la caja negra*, creada el 2000 a la Universitat de València, es donen a conèixer tot un seguit d'autors joves. La revista inicia el 2002 una col·lecció de textos, amb l'edició de peces breus, majoritàriament escrites en castellà. El primer volum reunia 10 dramaturgs valencians, tots ells nascuts als anys setanta del segle XX: Rafael Casañ (València, 1976), Carles García (Liétor, 1977), Juan Andrés González (Gandia, 1973),⁸ Rosa Molero (València, 1976), Gabriel Ochoa (València, 1976), Jacobo Pallarés (Gandia, 1974), a més dels ja citats Pardo, Puchades, Sánchez Velasco i Cornelles. En volums posteriors trobem peces de Jordi Gomar (Quart de Poblet, 1973), Rafa Palomares (València, 1975), María José Guisado (València, 1977), Antonio de Paco (València, 1978), Maribel Bayona (València, 1979) o Pedro Lozano (València, 1983).⁹ Com assenyalava Puchades (2006), en el que ell anomena “tercera promoció” d'autors, la majoria d'aquests autors apareguts a finals de segle XX i principis del XXI tenen el castellà com a llengua habitual dels seus textos.¹⁰

Amb posterioritat, podem esmentar incorporacions com les d'Abel Zamora (Barcelona, 1981), actor i guionista que ha tingut una forta presència al teatre valencià durant el període 2008-2013 amb els espectacles d'Oscura Teatre. Així mateix, assistim a l'aparició d'una sèrie d'actrius, amb trajectòria com a actrius i directores, com són Eva Zapico (València, 1972), Anna Albaladejo (València, 1976) o Begoña Tena (Castelló, 1978). Així mateix, en els darrers anys trobem les obres del també actor i director Alejandro Tortajada (Albalat dels Sorells, 1982), com ara *Democràcia o Trilogia sense primavera*.¹¹

⁸ Aquest, junt amb Jano de Miguel, va crear el 2000 la companyia Juja, vinculada inicialment al fenomen del cafè teatre. Aquesta companyia ha creat espectacles en les dues llengües.

⁹ Aquesta revista ha continuat editant-se amb el nom actual de *Red escènica*.

¹⁰ Per a una visió més detallada de l'autoria valenciana del període 1984-2005, podeu consultar l'estudi, ben extens i molt documentat, de Puchades (2006).

¹¹ El 2013 es va crear l'Associació Valenciana d'Espectadors i Espectadors Teatral, la qual aplega, d'acord amb les dades del seu web, 27 autors (Consulta: maig de 2015), alguns textos dels quals es troben disponibles en aquest web. Alguns dels autors formen part de l'Associació d'Espectadors en Llengua Catalana, el web de la qual ens permet també accedir a informació sobre la seua activitat. Atès que una part dels autors són actors i actrius, el web de l'Associació d'Actors i Actrius Professionals Valencians també ens aporta dades sobre la seua trajectòria global. A més, disposem de la informació que el Centre de Documentació de CulturArts posa a la disposició dels interessats.

2. L'activitat editorial i els premis valencians

L'acció editorial, a més de per la col·lecció de “Teatre del segle XX”¹² i la revista *Acotaciones en la caja negra/Red escénica*, s'ha vist acompanyada, quant als autors en llengua catalana, per editorials com Tres i Quatre, la qual va encetar la seua col·lecció teatral als anys setanta,¹³ on trobem, a més d'obres de Manuel Molins i dels germans Sirera, textos de Carles Alberola (*Per què moren els pares?*) i del tàndem Alberola i Roberto García (*23 centímetres*), Juli Disla (*Swimming pool*) o d'Ignasi Moreno (*Jeff: els colors de la bogeria*);¹⁴ aquesta darrera obra fou guardonada amb el premi Octubre de teatre 2005, un concurs de textos teatrals que malauradament ha tingut una vida curta (2003-2010).¹⁵

A més, el 1989 s'iniciava la col·lecció teatral de Bromera amb *Ni tan alts, ni tan rics*, de Manuel Molins, i *Indian summer*, de Rodolf Sirera, autors que hi han seguit publicant diverses obres al llarg de tots aquests anys. D'aleshores ençà la col·lecció ha editat 55 volums, entre els quals hi ha nombroses traduccions de teatre estranger però també gran part de les obres de Carles Alberola, sol o acompanyat per Pasqual Alapont (*Currículum* i *Ficció*) o per Roberto García (*Besos* i *Spot*). També Pasqual Alapont ha vist publicades les obres *Tres tristos traumes*, *Pell de corder* i *Una teoria sobre això*.¹⁶ Vinculat a l'editorial Bromera, es convoca des de 2006 el premi de teatre Ciutat d'Alzira Palanca i Roca, el qual ha estat concedit, a més d'obres d'autors consagrats com García i Alberola, a *Iceberg*, de Paco Romeu (València, 1967).¹⁷

Comptem, així mateix, amb altres premis com són el Pepe Alba de Sagunt, convocat per primera vegada el 2004, concedit a Miquel Àngel García i López (Alacant, 1973), per *Apis mellifera*, editada

¹² Actualment aquesta col·lecció ha canviat el seu nom a “Teatre del segle XXI”.

¹³ L'acció editorial de Tres i Quatre fou fonamental per fer-nos arribar l'escriptura dels autors del teatre independent valencià dels anys setanta (Rosselló 2004).

¹⁴ Ignasi Moreno (Gandia, 1959), vinculat al grup Comuna Gàbia, de Gandia, ha estat guanyador del Premi de Teatre del Micalet amb les obres *70 grams* i *Llum de lluna*.

¹⁵ Podeu veure <http://www.tresiquatre.cat/3i4/premis-octubre/>.

¹⁶ Quant al teatre per a infants, l'editorial Bromera compta amb una col·lecció específica, Micalet Teatre, en la qual han publicat part dels autors ací esmentats i altres dedicats especialment a l'autoria per a infants com ara Eduardo Zamanillo o Eduard Costa.

¹⁷ Podeu veure http://www.bromera.com/fitxa_veredictes/items/premis-literaris-ciutat-dalzira.html.

dins la col·lecció teatral de Brosquil. Posteriorment, l'edició d'aquest concurs ha passat a mans d'una nova col·lecció teatral, la d'Onada Edicions. També l'editorial Denes creà una col·lecció teatral, la qual ha publicat, entre altres, textos guardonats amb el Premi Micalet de Teatre, convocat des de 1993, la publicació dels quals actualment corre a càrrec de la Universitat de València. Des de les institucions, així mateix, comptem amb el Premi Eduard Escalante de la Ciutat de València, que es deixà de convocar a partir de 2010, o el de teatre breu Evarist García, organitzat per la Diputació d'Alacant.

L'activitat editorial també ha donat a conèixer les obres guardonades amb el premi a millor text dels Premis d'Arts Escèniques de la Generalitat Valenciana, a hores d'ara desapareguts.¹⁸ En aquesta col·lecció, "Col·lecció Premi Max Aub", han estat editats textos com *Vodevil* (2002), d'Enric Benavent, *Pica, ratlla, tritura* (2007), de Roberto García, o *Com a pedres* (2008), de Jesús Muñoz, Joan Collado i Pau Pons (El Pont Flotant).

Podem esmentar també el Premi Ciutat de Gandia de Teatre, a càrrec de la Federació de Falles, amb obres editades per la Caixa Ontinyent, que guanyà en la seua primera edició Miquel À. García i López, amb *Antina* (2007). O recordar els Premis de la Crítica dels Escriptors Valencians, que compten amb una categoria dedicada al teatre editat. Algunes de les peces guanyadores en els darrers anys són *Desàngel*, de Josep Lluís Roig (Oliva, 1967), *Deesses per nassos*, d'Antoni Torreño (València, 1963), *La taula de canvis (la proporció)*, de Francesc Adrià o *Àfrica*, de Joan Manuel Matoses (Gandia, 1975).¹⁹

També algunes editorials catalanes han fet possible la difusió de textos d'autors valencians com Edicions 62 (*Indecent*, de García, o *La ràbia que em fas*, de Juli Disla), en ser guardonats amb el Premi de Teatre Ciutat d'Alcoi, actualment desaparegut com a concurs de textos teatrals. Així mateix, Arola edicions ha donat a conèixer, a més d'obres de Molins (*Combat* i *Elisa*), les traduccions al català d'*Ultramarins* i *L'eclipsi*, de Paco Zarzoso. La col·lecció Proa-TNC ha publicat, a més de *Raccord* de Sirera, *Almenys no és Nadal*, d'Alberola, autors que foren inclosos en el Projecte T-6 del Teatre Nacional de Catalunya.

¹⁸ Aquest premi, que es va concedir des de 1992, ha guardonat textos com *Metro*, de González i Sanguino (1995), *Curriculum*, d'Alberola i Alapont (1996), *Un sopar de dimecres*, de Ximo Llorens (1997) o *L'altre*, de Zarzoso (1998).

¹⁹ Podeu veure http://www.escriptors.cat/cronologia_critica_escritors_valencians.

Quant a l'edició electrònica de textos, hem comptat i comptem amb iniciatives al capdavant de les quals es trobava Josep Lluís Sirera. Així, dins el portal web de Parnaseo, de la Universitat de València, es va publicar la revista *Stichomythia* (2002-2012), en la qual s'han donat a conèixer textos de Tadeus Calinca o d'El Pont Flotant; a més, Parnaseo acull una secció, *Ars Theatrica*, en la qual s'han editat textos d'autors contemporanis. Un nou projecte s'encetava el 2013, amb *Episkenion*, el qual ofereix tant una revista de caràcter anual, en la qual s'han publicat textos, com una editorial dedicada als estudis i a l'edició de peces teatrals (en aquest segon cas amb format digital i paper).

Malgrat les dades que hem recollit, no podem estar-nos de dir que l'accés a l'edició dels textos dramàtics, més enllà dels premis i d'alguns autors assidus, no resulta gens fàcil. Sens dubte, ens trobem amb un mercat reduït, agreujat per la crisi dels darrers anys, la qual cosa dificulta poder accedir com a lectors a gran part de les obres estrenades o a textos com els que cada any reben una ajuda a l'escriptura per part de la Generalitat.

3. Autoria i producció

3.1. De l'escriptura a dues mans a algunes propostes col·lectives

Un fenomen que veiem en l'autoria teatral és el fet de l'escriptura a dues mans, amb exemples destacats com els que han portat a terme els germans Sirera i, més recentment, González i Sanguino o Carles Alberola, amb Pasqual Alapont o amb Roberto García. Així mateix, és significativa l'aparició d'espectacles que reuneixen textos d'un conjunt més o menys ampli d'autors. Entre aquests trobem *Un de sol* (2000), de la companyia Combinats, amb textos de Llorens, Sanguino, Jornet, Pardo, Cardeña, Disla, Alapont i Zarzoso; aquesta mateixa companyia produí *T'espere baix* (2007), amb textos de Disla, Pardo i Carles García. *Dies d'ensalada* (2001), del Grup de Teatre de la Universitat de València, reuní textos de Sánchez Velasco, Puchades, Pardo, Disla i Picó. Exemples posteriors són *Estem tan bronzejats que fem una mica de fàstic* (2002), amb Disla, Pardo i Jornet, o *Construyendo a Verónica*, (2006), un espectacle de Bramant Teatre, amb Cornelles, Disla, Jornet, Pardo, Ramos i Policarpo. El mateix 2006 la companyia Bambalina estrenava *El cel dins una estança*, amb textos de Puchades, Policarpo i Zarzoso. Des

de Teatres de la Generalitat se sumaven a aquest format i es produïa *El cuarto paso* (2006), amb textos de Gabi Ochoa, Rosa Molero, Jordi Gomar i Alberto Torres.

Com a iniciativa singular, la qual, però, no volem deixar d'esmentar, trobem la creació de l'espectacle *Zero responsables* (2010), centrat en l'accident del metro de València i la seua gestió, una proposta que comptà amb la presència d'un nombre elevat d'autors, tant amb textos en castellà com en valencià. De 2012 fou *València*, amb peces de Jaume Policarpo, Xavier Puchades, Begoña Tena, Maribel Bayona i Patricia Pardo, una aposta per la literatura dramàtica en llengua catalana i per la presència de les dones creadores.

En altres casos, més que la suma de peces breus, de procedència diversa, vinculades per una temàtica o un motiu compartit, trobem procediments de creació col·lectiva en la construcció dels espectacles, un territori que està representat, de manera molt efectiva, per la companyia El Pont Flotant, creada a València el 2000. En els darrers anys la companyia del Teatre Micalet també s'ha acostat a aquesta línia de creació, amb obres com *La casa* (2013), amb Pilar Almeria, Isabel Carmona i Isabel Requena, i *Ser o no res* (2014), amb Pilar Almeria, Sergio Caballero, Empar Canet i Pep Ricart.

Així mateix, podem destacar un altre fenomen com és el de les peces breus, una realitat que podem vincular en els darrers anys a la creació de dos festivals a la ciutat de València, com són Cabanyal Íntim i Russafa Escènica, els quals atorguen en la seua programació un lloc ben destacat al format breu. Igualment, assistim a l'aparició d'espais, com Microteatre València, dedicats a aquest format o a programacions puntuals en algunes sales que acullen peces breus, com ara els cicles programats a la Sala Ultramar, on s'han pogut veure creacions, entre altres, de Puchades i de Pardo.

3.2. La producció privada

3.2.1. Les companyies d'autor o l'autor polivalent²⁰

Sens dubte, la manera en què les obres dels nous autors han arribat al públic ha estat sobretot a partir de la creació de companyies pròpies (o companyies que mantenen una vinculació habitual amb

²⁰ Puchades (2006) emprà aquesta etiqueta per referir-se als autors que fan alhora de directors i actors.

un dramaturg). No podem oblidar que aquests autors, en una part ben considerable, són actors (formats molts d'aquests en l'Escola Superior d'Art Dramàtic de València) i també directors d'escena.²¹ En un estudi nostre sobre la producció teatral privada al País Valencià, ja destacàrem aquesta qüestió a partir de la consideració de les “companyies d'autor” (Rosselló 2005: 389).

Entre aquestes companyies, trobem la trajectòria de L'Horta Teatre, la qual, ja en la seua etapa professional, va comptar, primer, amb Carles Alberola, el qual estrenà els espectacles *Viu com vulgues* (1989), *O tu o res* (1991) i *Nit i dia* (1993).²² Aquesta companyia des de 2000 compta amb la presència de Robero García com a director i autor habitual. El 1994 Alberola i el productor Toni Benavent posen en marxa la companyia Albena Teatre. Aquesta ha esdevingut un dels referents del teatre valencià i en valencià, amb espectacles de gran èxit i llarga trajectòria com ara *Mandíbula afilada* (1997) i, sobretot, *Besos* (1999).²³

Altres exemples d'aquestes companyies d'autor han estat la desapareguda Malpasso, amb Jornet i García, o, des d'Alacant, Jácara (1981), amb Juanluis Mira, o *El club de la serpiente* (1994), amb Francesc Sanguino. D'aquesta segona són *Metro* (1994), de Sanguino i Rafael González, i *L'urinari* (1996), espectacles coproduïts amb Moma Teatre, o *L'aniversari de Marta* (2000). També es crearen Arden (1995), amb Cardeña, o Hongaresa de Teatre (1995), amb Zarzoso, Lola López i l'autora catalana Lluïsa Cunillé. Altres exemples són Bramant Teatre (1998) i Jerónimo Cornelles o la desapareguda Combinats, amb la presència habitual de Juli Disla i Patricia Pardo, amb propostes tant per a adults com per a públic familiar. També durant uns anys Xavier Puchades i Arturo Sánchez Velasco es vinculen com a autors a Teatro de los Manantiales, amb l'estrena, per exemple, d'*Àcars*, de Puchades (2004).

Pel que fa al teatre en valencià, durant el nou segle trobem dos casos emblemàtics, tot i que de caràcter ben diferent. Es tracta de *Pot de Plom* i *El Pont Flotant*. *Pot de Plom*, companyia de Xavi Castillo (Onda, 1967), desenvolupa una activitat ininterrompuda des de 1992, amb espectacles com *Pànic al centenari* (1996) o

²¹ Podeu veure un panorama de la direcció d'escena valenciana en Rosselló (2013).

²² El primer tex fou escrit amb Alfred Picó i els altres dos amb Ferran Torrent. Per aprofundir en aquestes obres podeu veure Herreras (2006).

²³ Per aprofundir en la trajectòria de les creacions d'Albena podeu veure García (2004) i Torreño (2015).

Jordiet contraataca (1998). Des dels referents alcoians de l'inici, ciutat on Castillo es va criar, la companyia ha evolucionat cap a la incorporació de la realitat política i social valenciana, representada especialment per polítics i membres de l'Església, i ha esdevingut un referent de la sàtira de la nostra actualitat.

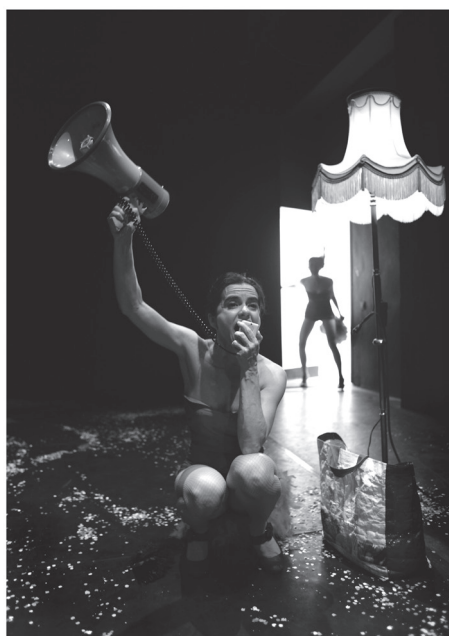
Des de la companyia Bambalina (1981), que inicialment comptà amb les creacions de Vicent Vila, Jaume Policarpo ha desenvolupat una trajectòria com a creador, amb obres per a adults com *Pasionaria* (2001), *Lennon* (2002) o *La dona irreal* (2009). Com un altre exemple de companyia vinculada a un creador teatral que combina l'escriptura, la interpretació i la direcció dels seus espectacles, en aquest cas, de teatre-circ, tenim la companyia de Patrícia Pardo, creada el 2007.²⁴ El 2004 es posava en marxa Ornitorincs, que compta amb el treball de Jaime Pujol i Diego Braguinsky, com a autors o versionadors.

Més recentment, ens trobem amb la companyia CRIT, creada el 2008 per Anna Marí, Josep Valero i Daniel Tormo. Entre les seues obres hi ha *L'Espill* (2010), de Jaume Roig, amb adaptació de Marí, publicada per l'editorial Bullent, o *Quatre-cents!* (2013), de Marí (Alboraia, 1979) i Tormo (Vallada, 1982). A més de la seua vinculació al Teatre Micalet, amb Escena Jove, també són responsables del projecte Escena Erasmus, per al qual, en l'edició de 2015, han iniciat una nova línia de treball que involucra dramaturgs valencians contemporanis. Entre aquests hi ha J. L. Sirera, Sanguino, Alapont, Pardo, Puchades, Bayona, Guadalupe Sáez o Javier Sahuquillo. Entre les darreres incorporacions tenim Lupa Teatre, amb l'autora Guadalupe Sáez (Alacant, 1981), companyia creada el 2010. Han produït tant teatre per a infants, amb *L'inventor de xiquets*, de Sáez, i *M i les balenes*, de Sáez i Puchades, com per a adults, amb *Se'ns està quedant cos de postguerra*, de Sáez.

També entre aquestes darreres incorporacions hi ha companyies creades per professionals que disposen d'una trajectòria important. Així, tenim Pérez&Disla, companyia que enceta la seua activitat el 2011, de la mà de l'actor i dramaturg Disla i del director Jaume Pérez; el 2012 estrenen un espectacle ben interessant i reconegut com *La gent/La gent*. De creació recent, així mateix, trobem Teatrencompanyia, al capdavant de la qual hi ha el dramaturg i director Xavier Puchades, la qual ha apostat pel teatre en valencià,

²⁴ Per aprofundir en el treball de Pardo i d'altres creadores valencianes podeu veure Rosselló (2014).

amb textos de Puchades (*Recordis* i *El mentider*, 2012, i *Èxit (abans de les eleccions)*, 2015) o de Begoña Tena (*Una indígena els va guiar a través de les muntanyes*, 2012). O, també, la companyia La teta calva (2013), amb Iaia Cárdenas i Xavo Giménez, aquest segon autor de l'obra *Penev*. Cárdenas ha estat autora, a més, d'*Adéu encara*, proposta escènica guanyadora del premi Ciutat d'Alcoi 2014, any en què aquest passava a atorgar-se a un projecte de producció, presentat per Hongaresa de Teatre. Dins el panorama dels darrers anys, i pel que fa al fenomen dels monòlegs, comptem amb el treball d'Eugeni Alemany (Sueca, 1977), amb espectacles d'humor i crítica com *En persona guanye* i *T'ho dic sense acritud*.²⁵

*Èxit (abans de les eleccions) (2015),
amb text de Xavier Puchades, espectacle produït
per Teatrencompanyia. Fotògraf: Jordi Pla.*

²⁵ Sense voluntat de ser exhaustiu, podem esmentar altres autors vinculats a companyies, que treballen habitualment en castellà, com són Jacobo Pallarés i Maribel Bayona (entre altres) a Inestable, Gabriel Ochoa a Elpunto, Javier Sahuquillo i Laura Sanchis a Perros Daneses, Nacho López Murria i Rafa Segura a Canallaco Teatre o Víctor Sánchez a Wichita Co. Per a més informació sobre noves companyies i creadors podeu veure el web de Comité escèniques (www.comiteesceniques.org).

3.2.2. Altres companyies

També algunes companyies es vincularen al teatre d'autor valencià, sense que aquesta figura en formara part. La desapareguda Moma Teatre, companyia fonamental en la trajectòria teatral valenciana dels anys noranta, s'acostà a la nova autoria valenciana amb *Metro* (1994), de Sanguino i González, *L'urinari* (1996), de Sanguino, espectacles coproduïts, com dèiem, amb El Club de la Serpiente. A més, la temporada 1997-98 L'Espai Moma va programar un cicle titulat "Autors: ara i ací", amb *L'Altre*, producció de Moma i text de Zarzoso, *La puta enamorada*, producció d'Arden i text de Cardeña, i *Mandíbula afilada*, d'Albena i text d'Alberola. Moma Teatre, posteriorment, va coproduir amb Hongaresa de Teatre la peça *Mirador* (2000), de Paco Zarzoso.²⁶ Un altre cas és el de la ja desapareguda companyia Dramatúrgia 2000, creada, entre altres, per J. V. Martínez Luciano, que va produir, per exemple, *A poqueta nit* (2000), de Disla, o *L'art de la fuga* (2009), de García.

Pel que fa a les companyies en actiu, destaca la trajectòria de La Dependent, la companyia alcoiana creada en la dècada dels noranta, la qual ha creat diferents espectacles amb textos de Pasqual Alapont, com ara *Beatrius* (1997), muntatge coproduït amb L'Horta Teatre, *Una teoria sobre això* (2002), *Bultaco 74* (2004), *Una de quatre formatges* (2006), *L'infern de Marta* (2007), *El somriure de Maureen O'Hara* (2009), *La núvia de Gary Cooper* (2011) i *Matant el temps* (2015).²⁷ També hi ha estat habitual l'escriptura de Ximo Llorens, amb *Souvenir* (1998), espectacle coproduït amb L'Horta Teatre, o posteriorment amb *Què fem de la mare?* (2010), *Bankabaret* (2013) o *Jordi i Lola* (2014); així com també la de Jordi Peidro i Miquel Peidro.

3.3. Teatre públic

Per contra, destacaríem el fet que, a diferència del que ha ocorregut a altres territoris, no ha estat significativa l'aposta del sector públic per l'escriptura teatral valenciana. Així, la desaparició del Centre Dramàtic de la Generalitat Valenciana el 1993 i la

²⁶ Per aprofundir en aquestes obres i altres de creació pròpia de la companyia, com ara *Basted* (1990), *Nascuts culpables* (2000) o *Varietés a la cuina* (2000), podeu veure Sirera (2003).

²⁷ De tots aquests textos han estat editats *Beatrius* i *Una teoria sobre això*.

creació de Teatres de la Generalitat no va provocar, en cap cas, un suport significatiu i continuat a la producció i coproducció d'autors valencians. No obstant això, podem recordar el projecte que va posar en marxa J. V. Martínez Luciano en ser nomenat director de Teatres de la Generalitat i crear el cicle "Noves dramaturgies" durant la temporada 2004-2005. Aquesta iniciativa, però, va anar perdent força progressivament fins a desaparèixer durant els darrers anys de l'etapa de la directora de Teatres, Inmaculada Gil Lázaro.

Ben poques han estat les produccions públiques d'autors valencians durant els darrers anys, tant en castellà com sobretot en valencià. Aquest panorama negatiu respecte a la llengua i la producció pública s'accentua si tenim en compte que ja ni tan sols es fan les dobles versions que s'oferien anys enrere de les produccions d'autoria estrangera. En aquest sentit, l'any 2011 es presentava a la Conselleria de Cultura un escrit crític sobre la política teatral desenvolupada des de Teatres de la Generalitat (TGV), signat per més de 400 professionals vinculats a les arts escèniques. Entre el que s'hi feia constar, hi havia un apartat dedicat al "complet desinterès per la producció pública de la dramaturgia valenciana" en què s'afirmava que "en 16 anys de vida del TGV, només s'han produït 8 obres dels anomenats nous dramaturgs", sense deixar de recordar que tampoc els dramaturgs veterans havien estat ben atesos des de les institucions. I es posava de manifest, a més, que "de totes les produccions citades, només una va ser en valencià."²⁸

A aquesta situació respecte a la producció, se sumen altres actuacions que han afectat la difusió i el suport a la dramaturgia valenciana, com abandonar la gestió del Teatre Talia de València, dedicat específicament a la creació valenciana, la reducció en les ajudes al sector²⁹ o l'eliminació dels Premis de les Arts Escèniques i l'edició dels textos guardonats. Aquestes actuacions són un factor fonamental a l'hora de fer realment difícil l'existència d'autors teatrals amb una trajectòria continuada fora de l'activitat de les companyies pròpies o amb què habitualment uns pocs poden treballar. També dificulten que els autors puguen afrontar reptes creatius que se situen més enllà del que són les condicions i

²⁸ Podeu veure aquest escrit complet en <http://inmaculadagillazarodimissio.blogspot.com.es/>.

²⁹ Si ens centrem només en les ajudes a l'escriptura dramàtica, veiem que el 2009 s'hi van destinar 24.000 euros mentre que el 2014 la quantitat assignada fou de 10.000 euros.

possibilitats de la producció privada, i més en un context de crisi general com el viscut en els darrers anys.

4. Consideracions finals

El teatre en valencià va poder renàixer en la dècada dels setanta del segle passat de la mà de tot un seguit de persones vinculades al denominat teatre independent, amb noms singulars com Rodolf Sirera, Manuel Molins o Juli Leal, o de la mà de col·lectius com els de Pluja, L'Horta o L'Entaulat. De tot aquell moviment ens han quedat alguns autors de llarga i valuosa trajectòria com Molins i Rodolf Sirera (sol o acompanyat de Josep Lluís Sirera). La dècada dels noranta del segle passat donà pas a una nova fornada d'autors, una part important dels quals escriuen en castellà. No obstant això, també aparegueren autors i alguna autora que apostaren pel valencià, representats per Carles Alberola, Pasqual Alapont, Ximo Llorens, Carles Pons, Roberto García, Juli Disla o Patrícia Pardo. Ja en el nou segle ens trobem amb l'interessant treball de creació col·lectiva de la companyia El Pont Flotant o, des d'un altre plantejament escènic, assistim a la popularització de les creacions de Xavi Castillo i la seua companyia Pot de Plom.

També alguns altres autors, com ara Jaume Policarpo, Xavier Puchades, Begoña Tena, Guadalupe Sáez o Alejandro Tortajada, s'han sumat a la nostra llengua, o han combinat l'escriptura en les dues llengües. Algunes companyies, com La Dependent i la del Teatre Micalet, juguen un paper destacat en la producció i el manteniment del nostre teatre als escenaris. Sense oblidar, pel que fa al teatre per a infants i adolescents, la funció que des de fa tants anys compleix el Centre Escalante.

Ara bé, no podem estar-nos d'expressar una certa preocupació en l'evolució que el teatre en valencià viu des de fa un temps, una evolució que no és aliena al context cultural i polític en què vivim. És ben significativa la falta de suport que des de les institucions autonòmiques es dóna a la producció i exhibició de teatre en la nostra llengua. La desaparició progressiva d'un teatre en valencià dels escenaris de la ciutat de València és més que evident, especialment cridanera en els espais de propietat pública. A això se suma la tendència de companyies i joves creadors a usar cada vegada més el castellà com a llengua de partida dels seus projectes. Aquest fet, per exemple, contrasta amb el *boom* que durant els últims anys ha viscut

la música en valencià o amb l'acceptació que algunes telesèries de producció autòctona tingueren a l'extinta Canal 9.

Sens dubte, la desaparició de la ràdio i la televisió valencianes tampoc no afavoreix aquesta tendència ja iniciada amb anterioritat i s'afig, com una llosa em perimetria dir,³⁰ a una evolució que, si no canvia algunes de les seues condicions, anirà accentuant la desigualtat en la presència social i cultural d'una llengua que, tantes vegades, alguns reivindiquen com a tret substancial de la identitat valenciana, tot i que alhora la releguen en l'espai públic. En aquest sentit, i amb unes circumstàncies tan adverses, no podem més que reconèixer el treball que alguns conciutadans s'entesten a seguir fent, escrivint, editant, portant a escena i programant obres de teatre de qualitat, interès i en la nostra llengua.

Bibliografia citada:

DIAGO, Nel (1996): “La escritura dramática valenciana finisecular: de islas y archipiélagos”, *Islas*, Universitat de València, València, pp. 11-24.

GARCÍA, Roberto (2004): *Albena Teatre, 10 anys amb el somriure d'un bes*, Bromera, Alzira.

HERRERAS, Enrique (2006): *30 anys de l'Horta, 30 anys de teatre valencià*, Bromera, Alzira.

MÁÑEZ, Julio (1999): “Textos nous, àmbits nous. L'escriptura teatral valenciana del nou mil·lenni”, *El País* (edició valenciana), 4 de març.

PUCHADES, Xavier (2006): “Nuevas promociones de autores dramáticos en el teatro valenciano (1984-2005)”, *Stichomythia*, núm. 4 [Disponible en línia].

RAGUÉ-ARIAS, María-José (2000): *¿Nuevas dramaturgias? Los autores de fin de siglo en Cataluña, Valencia y Baleares*, INAEM, Madrid.

ROSSELLÓ, Ramon X. (2004): “Vicent Andrés Estellés i la renovació teatral valenciana durant la dictadura franquista”, dins Carbó, F., E. Balaguer i L. Meseguer (ed.): *Vicent Andrés Estellés*, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, Alacant, pp. 217-248.

– (2005): “Producció teatral privada i models de creació actuals

³⁰ Cal no perdre de vista que una part dels escriptors teatrals també s'han dedicat al sector audiovisual, com ara Carles Alberola, Roberto García, Miquel Peidro, Gabriel Ochoa, Xavier Puchades o Guadalupe Sáez.

al País Valencià”, *I Simposi Internacional sobre Teatre Català Contemporani*, Barcelona, Institut del Teatre, pp. 379-402.

– (2010): “Los inicios de la ‘nova dramaturgia’ valenciana: del tardofranquismo al estado de las autonomías”, *Pygmalion*, núm. 1, pp. 51-70 [Disponible en línea].

– (2013): “Els directors d’escena valencians en temps de democràcia”, *Zeitschrift für Katalanistik*, núm. 26, pp. 301-323 [Disponible en línea].

– (2014): “Más allá de la interpretación: nuevas creadoras en el teatro valenciano actual”, *Telondefondo*, núm. 19, pp. 83-107 [Disponible en línea].

SIRERA, Josep Lluís (1994): “La nova escriptura dramàtica valenciana: un projecte de consolidació”, dins AA. DD.: *Teatre Valencià: joves creadors*, Bromera, Alzira, pp. 23-29.

– (2003): *Moma Teatre 1982-2002, vint anys de coherència*, Alzira, Bromera.

– (2004): “Introducció”, dins *Teatre valencià contemporani*, Tres i Quatre, València, pp. 7-70.

TORREÑO, Antoni (2015): *Albena, 20 anys de ficció*, Alzira, Bromera.

TORTOSA, Virgilio (2000): “Panorama de la dramaturgia valenciana dels 90”, dins Rosselló, R. X. (ed.), *Aproximació al teatre valencià actual (1968-1998)*, Universitat de València, València, pp. 187-260.